

Basterdschroeforchissen

Barbara Gravendeel (Naturalis Biodiversity Center & IWW Radboud Universiteit), Janneke van der Loop (Stichting Bargerveen & IWW Radboud Universiteit), Wim Geraedts (voormalig ecooloog Stichting Geldersch Landschap en Kasteelen) en Ruud Beringen (FLORON)

Basterdschroeforchis is een verzamelnaam voor kruisingen tussen twee Noord-Amerikaanse schroeforchissen. In de hybridezwermen zitten vaak ook DNA sporen van de 'Chadds Ford' cultivar. Basterdschroeforchissen worden steeds vaker in Nederland verwilderd aangetroffen en hun invasieve karakter baart natuurbeheerders zorgen.

Opmars basterdschroeforchissen

Vanaf 2011 werden in Nederland en België verschillende nieuwe vestigingen van schroeforchissen aangetroffen. Opmerkelijk was dat ze vooral verschenen in natuurterreinen waar recent plagwerk of ander grondverzet had plaatsgevonden. Uit genetisch onderzoek bleek dat zich meestal schroeforchissen van hybride oorsprong hadden gevestigd. Deze basterdschroeforchissen zijn kruisingen tussen Noord-Amerikaanse schroeforchissen: *Spiranthes cernua* 'Chadds Ford' en *Spiranthes odorata*. Ze zijn niet spontaan ontstaan, maar zijn door orchideeënkwekers gemaakt. Inmiddels zijn basterdschroeforchissen aangetroffen in terreinen in Zuid-Holland, Overijssel, Gelderland, Noord-Brabant en Limburg.

Basterdschroeforchis in de Leenderheide.
(Foto: Janneke van der Loop)

Spiranthes cernua 'Chadds Ford'

In de jaren 60 van de vorige eeuw werd in de Amerikaanse staat Delaware een exemplaar van knikkende schroeforchis aangetroffen met opvallend grote en zoetruikende bloemen. Deze plant is gestekt en vermeerderd en 'Chadds Ford' genoemd. Vanaf het begin van deze eeuw verscheen deze cultivar in het assortiment van Europese kwekers. In Nederland is de cultivar in de handel met namen als: herfstschroeforchis, herfstschroeforchidee en herfstschroeforchis 'Chadds Ford'. Verwarrend, want de in tuinen te kweken 'Chadds Ford' is een heel andere plant dan de inheemse herfstschroeforchis (*Spiranthes spiralis*).

Kenmerken basterdschroeforchissen

De vele opvallend witte bloemetjes zijn bij basterdschroeforchissen in forse aren in drie (soms twee) spiraalvormige rijen geplaatst. De bloemetjes hebben een relatief lange levensduur en scheiden een zoete vanille- of jasmijngeur af. De geur trekt veel insecten aan, maar deze orchideeën zijn bedriegers en produceren geen nectar. Voor bestuiving zijn insecten ook niet nodig; de planten zijn zelfbestuivers of apomict. Een individuele vrucht is binnen enkele weken rijp en bevat enkele honderden stoffijne zaden, die via de wind ver verspreid kunnen worden. De planten zijn overblijvend en ieder jaar ontwikkelen zich uit één wortelstok meerdere nieuwe uitlopers.

Snelle toename en beheermaatregelen

Op de Leenderheide namen basterdschroeforchissen op een perceel vochtige heide toe van 3 in 2012, tot circa 200 in 2014 en meer dan 5.000 exemplaren in 2018. Inmiddels bedekken de planten een oppervlakte van tientallen vierkante meters en hebben zij zich ook op naburige percelen gevestigd. Deze snelle toename, zowel door zaad als door vegetatieve vermeerdering, is ongekend voor Europese orchideeën. Waar de meeste soorten meer dan twee jaar voor reproductie nodig hebben, kan een stukje wortelstok van een basterdschroeforchis onder de juiste omstandigheden al binnen enkele maanden voor bloeiende nakomelingen zorgen. Vanwege de snelle uitbreiding wordt er door natuurbeheerders soms besloten om over te gaan tot bestrijding. Van een in het najaar van 2019 ontdekte kleine populatie in de Achterhoek werden nog in hetzelfde jaar de bloeiende planten verwijderd en afgevoerd. In 2020 zijn hier in verschillende rondes planten ruim uitgestoken. In 2021 wordt getracht om, onder meer door middel van elektrocutie, de laatste resterende plantdelen definitief te verwijderen.

In Brabant loopt een onderzoek naar de meest effectieve bestrijdingsmethoden. Uitsteken resulteert in vele nieuwe exemplaren, die opkomen uit achtergebleven worteldelen. Maaien en elektrocutie zijn daar ook niet toereikend gebleken. Afplaggen van het terrein met een strikt hygiëneprotocol, laat tot nu toe het beste resultaat voor bestrijding zien, maar is een erg ingrijpende maatregel.

Effecten op lokale biodiversiteit

Op de Leenderheide groeien de planten in schraalgrasland en heide met zeldzame inheemse soorten als klokjesgentiaan, liggende vleugeltjesbloem en moeraswolfsklauw. Op de groeiplaats in de Achterhoek groeien de planten in een vegetatie van de Associatie van moeraswolfsklauw en snavelbies. In hoeverre inheemse plantensoorten worden verdrongen, wordt nog onderzocht. Omdat basterdschroeforchissen veel insecten aantrekken, treedt mogelijk competitie om bestuivers op, doordat bestuivers bij inheemse planten worden weggelokt, waardoor deze minder goed bestoven worden.

Opname in lokale voedselweb

Van andere exoten als Amerikaanse vogelkers is bekend dat opname in het lokale voedselweb vele tientallen jaren kan duren. Het blad van deze exotische boom wordt inmiddels gegeten door een breed scala aan inheemse insecten. Ook gespecialiseerde parasitaire schimmels weten de plant in ons land te vinden. In Amerika en het Verenigd Koninkrijk wordt het blad van inheemse schroeforchissen aangetast door de schroeforchisroest^{*)}, een parasitaire schimmel die roestkleurige vlekjes vormt op bovengrondse plantendelen. Deze roest is in Nederland en Vlaanderen nog niet aangetroffen.

^{*)}<https://bladmineerders.nl/parasites/fungi/basidiomycota/pucciniomycotina/pucciniales/incertae-sedis/desmosorus/desmosorus-ocidii/?lang=nl>

Help mee

Om verdere verspreiding van de basterdschroeforchissen in kaart te brengen, roept FLORON waarnemers op om waarnemingen door te geven. Een sleutel om de verschillende schroeforchissen op naam te brengen staat op www.verspreidingsatlas.nl/determinatie/ehbd/view.aspx?id=6. Geef aan of de plant bloeit en of het om aangeplante exemplaren gaat. Vermeld ook de aanwezigheid van roesten of sporen van herbivorie.

Bloeiwijze van basterdschroeforchis.
(Foto: Rogier van Vugt)